

Multiculturalismo, interculturalidad y diversidad en educación. Una aproximación antropológica

Dietz, G. (2012). *Multiculturalismo, interculturalidad y diversidad en educación. Una aproximación antropológica.* México: Fondo de Cultura Económica

Aquesta ressenya presenta la segona edició d'un llibre de Gunther Dietz que s'ha convertit en un referent en el tema de l'educació intercultural. L'autor s'ha preocupat d'actualitzar la informació i posar al dia una obra¹ a la qual augura una àmplia acollida.

Es tracta d'un treball teòric, exhaustiu i profund que gira entorn dels conceptes de multiculturalitat i interculturalitat, com indica el seu títol. Per fer aquest treball, l'autor ha pres com a referència l'anàlisi de les principals aproximacions conceptuals de l'antropologia. Des d'aquest recolzament s'interpreten les principals claus teòrico-pràctiques que permeten entendre el discurs intercultural. En aquesta línia, els diferents capítols presten especial atenció a la utilització que la pedagogia ha fet d'aquests conceptes antropològics. Segons el meu parer, una contribució fonamental d'aquesta obra és la mateixa problematització d'aquells usos que, partint d'un enfocament limitat i normatiu, han estat assumits i generalitzats en el discurs i en la pràctica educativa. Per això, fa una crida d'atenció sobre un procés que corre el risc de "*recurrir a estrategias de temporalización, territorialización y sustancialización para instaurar, man-*

tener y legitimar fronteras entre 'nosotros' y 'ellos' "" (p. 213).

El propòsit principal que l'autor planteja és abordar l'educació intercultural des d'un enfocament que transcendeixi el centre escolar i incorpori la dimensió política. Sota aquest paràmetre Gunther Dietz aposta per un model que conjuga la perspectiva *emic*, centrada en els discursos dels diferents actors que interactuen en el context escolar, i la perspectiva *etic*, oberta a la praxi de la interacció que estableixen aquests actors. Com a metodologia defensa un marc d'estudi etnogràfic de l'educació que inclogui "*las estructuras y procesos intergrupales e interculturales de constitución, diferenciación e integración de las sociedades contemporáneas*" (p. 14).

L'estructura de l'obra, organitzada en quatre capítols i un de conclusions, ofereix al lector un recorregut diacrònic i sincrònic sobre les claus del discurs intercultural, en un camí que s'inicia amb una reflexió sobre el multiculturalisme i acaba amb una proposta pròpia. Proposta que és explicada detalladament als dos darrers capítols.

Al primer capítol, titulat el *Multiculturalismo: ¿movimiento social o institución?*, Gunther Dietz escull com a marc d'anàlisi l'estudi dels nous moviments socials. Des d'aquesta perspectiva analitza el sorgiment i l'evolució del multiculturalisme des dels seus inicis com

a “moviment contestatari” fins a la seva institucionalització política i acadèmica, passant pel procés d’assentament. En aquest context presenta el tema de la identitat sociocultural i la praxi cultural com a qüestions cabdals que han articulat les accions col·lectives i les reivindicacions del multiculturalisme en la seva consolidació com a moviment social i en la seva conquesta d’espais institucionals. Es tracta d’uns termes clau que sustenten polítiques i projectes educatius. Per consegüent, i al llarg de tot el text, l’autor aprofundeix en la literatura que ha desenvolupat aquests conceptes i examina els principals debats que des de la cultura, la identitat i l’etnicitat s’han apropiat més a la diversitat i a les polítiques educatives.

Així, al capítol segon, *Del multiculturalismo a la interculturalidad*, aprofundeix en un tema enunciat: la incorporació del discurs intercultural en el sistema educatiu. L’autor defensa que l’educació multicultural, en l’àmbit anglosaxó, o intercultural, en el context europeu, constitueix una estratègia de multiculturalitzar la societat, les implicacions de la qual no s’acaben d’entendre sense abordar un enfocament global. En conseqüència, aquesta obra proposa un sistema d’anàlisi que transcendeixi la pràctica escolar i inclogui el discurs de l’estat-nació. En efecte, la incorporació de l’estructura és una de les idees, entre moltes d’altres, que l’autor afirma i desenvolupa al llarg de l’obra. La seva aposta és que cal abordar l’educació in-

tercultural des de les dimensions polítiques i estructurals.

Sobre aquestes qüestions esdevé estimulante la reflexió de l’autor sobre les conseqüències pedagògiques derivades de la “problematització de la diversitat”. Argumenta que l’ús generalitzat de certs conceptes antropològics (cultura, ètnia) des d’una perspectiva normativa “*ha transformado la diversidad de una categoría analítica a una imperativo*” (p. 90). Més endavant i sempre des d’un enfocament crític, comenta tant les principals praxis d’intervenció educativa com els discursos que sustenten l’acció educativa. De manera que, des d’una proposta pretensament intercultural, es pot arribar a la paradoxa de reforçar la percepció de distància cultural.

La trobada i la relació entre l’antropologia de l’educació amb la pedagogia de la diversitat, li permeten exposar i analitzar els debats al voltant d’alguns conceptes de referència en educació intercultural. És el cas de les competències interculturals, la comunicació, el diàleg intercultural o la mateixa diversitat cultural. Dietz conclou que en els estudis de la diversitat educativa urgeix fer visible identitats inter-seccionals i mestisses que superin un enfocament bipolar a asimètric, reflex de les estructures de poder. El corpus teòric de l’antropologia li serveix per plantejar el seu model en els capítols següents.

En aquest marc, l'autor dedica el tercer capítol, *Por una antropología de la interculturalidad*, i el quart capítol, *Hacia una etnografía de la educación intercultural*, a completar la presentació de l'objectiu de l'obra: el model etnogràfic de caràcter holista amb un binomi teòric-empíric. Sustenta la seva proposta de model de caràcter etnogràfic que denomina "etnografia doblement reflexiva". Es tracta d'un model tridimensional compost d'una dimensió semàntica, centrada en els discursos dels actors pedagògic-institucionals; una segona dimensió pragmàtica, centrada en la praxi i les interaccions entre actors educatius; i una tercera dimensió sintàctica, centrada en les institucions i organitzacions educatives. És un model complex que aborda diferents enfocaments en cada una de les dimensions. Al fil de la presentació de cada un dels elements del model, aquest capítol presenta una anàlisi crítica i argumentada dels principals discursos educatius (compensació, biculturalitat, antiracisme, apoderament), així com alguns conceptes d'ús freqüent en el món educatiu com competència intercultural. Sempre des de l'enfocament crític, Dietz també comenta les principals praxis de la interacció educativa.

Les conclusions constitueixen un capítol a part digne de comentar. S'hi traça una síntesi de les anàlisis prèvies i es recomana una orientació holista en la recerca. En aquesta nova edició s'ha completat aquest capítol amb unes pà-

gines finals i dos gràfics que incorporen la reflexió més actual de l'autor. És una aportació que reflecteix la maduresa del seu pensament, alhora que ajuda el lector a resumir i entendre de manera sintàctica la varietat de conceptes i enfocaments enunciats al llarg del text.

En definitiva, sens dubte, aquesta és una sòlida aportació a la teoria de l'educació intercultural. Per tots aquests motius, en recomano la lectura tant als professionals com als investigadors i estudiants universitaris interessats en el camp de l'educació intercultural.

Concepción Maiztegui Oñate
 Departament de Pedagogia Social i
 Diversitat
 Facultat de Psicologia i Educació
 Universitat de Deusto

1 La primera edició, de 2003, fou publicada per la Universitat de Granada i està descatalogada.

La construcción del caso en el trabajo en red. Teoría y práctica

La construcción del caso en el trabajo en red. Teoría y práctica

José Ramón Ubieta

Editorial UOC

En el seu segon llibre, José Ramón Ubieta aprofundeix en la recerca sobre el treball en xarxa iniciada en el seu primer llibre, *El trabajo en red. Usos posibles en educación, salud mental y servicios sociales*, publicat el 2009.

Després d'una introducció, on s'examina el "nou paradigma de la relació assistencial", en el qual el que s'imposa és el model de la re-enginyeria, basat en la derivació i en un "això em toca a mi?", l'autor explica detingudament com el mètode que proposa el model Interxarxes es basa en "la centralitat del cas" i en una posició del professional que respondria més aviat a la pregunta "com puc jo col·laborar en l'atenció d'aquest cas?". L'autor entén el cas com una "construcció" i no com un expedient o una suma d'informacions, i sosté que és necessari un mètode per poder construir el cas. Aquest mètode "contaminat per la subjectivitat" té tres lleis: la repetició, l'inconscient i el vincle transferencial.

El "cas Interxarxes" es construeix en les converses "cara a cara" entre els professionals que intervenen en la seva atenció, els quals formen "l'equip del cas" i treballen a partir d'un diagnòstic inicial en què es tenen en compte tant les dades objectives (la situació econòmica, la

situació familiar, els recursos personals, el vincle social), com aquelles que reflecteixen la subjectivitat de les persones i les famílies que atenen: les seves paraules, les seves expectatives, les seves creences i els seus desitjos. Aquests elements són fonamentals perquè, com assenyala José Ramón Ubieta, un dels descobriments del programa Interxarxes ha estat comprovar que és el subjecte mateix qui construeix el seu cas. L'important, doncs, és que el cas que es construeix en "l'equip del cas" pugui avançar respecte d'aquesta construcció feta pel subjecte. Per això, cal situar-se des d'un no saber inicial, des d'un interrogant que es manté actiu en el centre de cada conversa i que permet elaborar un saber conjunt que emmarca una orientació, la qual indica la direcció de les intervencions dels professionals.

Aquesta construcció del cas s'elabora seguint una sèrie de passos: contemplant les demandes inicials que fan les famílies o els seus membres als professionals; explicitant les hipòtesis que tenen del que els ocorre; situant les expectatives que la família té sobre la solució dels seus problemes; redefinint el problema per part de l'equip de professionals, és a dir, buscant la responsabilitat subjectiva que hi ha en la queixa; analitzant les estratègies d'actuació, que suposa identificar les solucions que la família o la persona han trobat amb anterioritat; proposant noves estratègies d'intervenció i, finalment, establint un pla de treball.

En relació amb aquest punt és important que quedi concretat quins són els serveis que intervindran i la responsabilitat que assumeix cadascun.

Aquesta conversa es produeix amb una regularitat fixada per a cada cas i comporta el compromís de l'escriptura ja sigui com a document de les reunions de l'equip del cas –l'acta, que conté tres apartats: la situació familiar, el debat de l'equip i els acords– o com a tema de treball que el cas suggereix per als espais de formació.

L'autor considera que en el treball en xarxa, tal com ell ho concep, són necessaris cinc requisits: el treball en equip com a preliminar, la teoria dels cicles com a guia d'actuació, una disciplina com a suport de la construcció del cas, la interdisciplinarietat com a paradigma i la conversa com a principi rector.

En la segona part del llibre el que se'ns mostra d'una forma francament interessant és el que podem aprendre de cada cas. José Ramón Ubieto analitza deu casos treballats dins del programa Interxarxes, cadascun dels quals els enllaça a un tema general, com per exemple: negligències parentals, patologies mentals, immigració, fenòmens de violència, mostrant de quina manera el treball en xarxa ha facilitat el treball amb el cas i ha produït un saber cada vegada nou.

Al llarg d'aquests darrers anys, el treball en xarxa s'ha estès i ha constituït un lloc comú en la forma de treballar de molts professionals, ara bé, el que ens pot ensenyar aquest llibre és com ho hem de fer per mantenir viva una xarxa que funcioni com a suport, que pugui allotjar les preguntes, els interrogants i els maledstors que la pràctica ens genera com a professionals, i que ens permeti contribuir al fet que les persones que atenem puguin inventar altres sortides i altres formes de vincle més propiciatòries.

Els professionals que creiem en el treball en xarxa saludem l'aparició d'aquest llibre ja que suposa una eina molt valuosa per a la nostra pràctica quotidiana.

Lidia Ramírez
Psicòloga clínica, psicoanalista,
adjunta a la coordinació del
programa Interxarxes